

УДК 81'42-13  
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2026.5.32>

## МЕТОДОЛОГІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ

**Рись Лариса Федорівна,**

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри німецької філології  
Волинського національного університету імені Лесі Українки  
ORCID ID: 0000-0003-0775-9629

**Пасик Людмила Адамівна,**

кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри німецької філології  
Волинського національного університету імені Лесі Українки  
ORCID ID: 0000-0001-8635-5168

**Єфремова Наталія Володимирівна,**

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри практики англійської мови  
Волинського національного університету імені Лесі Українки  
ORCID ID: 0000-0003-1476-1831

*У статті здійснено системний огляд сучасних підходів до дискурс-аналізу з акцентом на критичний дискурс-аналіз (КДА) як міждисциплінарну дослідницьку парадигму, спрямовану на виявлення зв'язків між мовою, владою та ідеологією. Показано, що дискурс-аналіз еволюціонував від суто текстоцентричних моделей до комплексного аналізу дискурсу як соціальної практики, що включає когнітивні, історичні, культурні та мультимодальні виміри. Особливу увагу приділено ключовим концептам КДА (дискурсу, критиці, владі та ідеології) у працях Н. Феркло, Р. Водак і Т. ван Дейка, а також проблемно-орієнтованому характеру критичних досліджень дискурсу.*

*У статті розглянуто дискурсивно-історичний підхід як один із провідних напрямів КДА, схарактеризовано його багаторівневу аналітичну модель і систему дискурсивних стратегій (номінації, предикації, аргументації, перспективізації, інтенсифікації та мітигації). Обґрунтовано центральну роль стратегії аргументації та поняття топосу як узагальненої схеми аргументації, що забезпечує легітимізацію соціальних і політичних позицій.*

*Окремий акцент зроблено на мультимодальному критичному дискурс-аналізі, який розглядає дискурс як поєднання різних семіотичних модусів і є особливо релевантним для дослідження цифрового медіасередовища. На основі поєднання розглянутих підходів запропоновано адаптовану методику аналізу новинного дискурсу в соціальних мережах, що враховує як класичні аналітичні інструменти критичного дискурс-аналізу, так і специфіку платформної комунікації. Запропонована методика передбачає багаторівневий аналіз, який охоплює мікрорівень аналізу семіотичних ресурсів (лексичних, граматичних, візуальних засобів), мезорівень дискурсивних практик продукування, поширення та інтерпретації новинних повідомлень у межах конкретних платформ, а також макрорівень ширших соціокультурних, історичних та ідеологічних контекстів. Важливим є врахування взаємодії вербальних і візуальних компонентів новинних постів і ролі коментарів користувачів у співтворенні дискурсу.*

**Ключові слова:** дискурс, дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз, мультимодальність, семіотичні ресурси.

***Rys Larysa, Pasyk Liudmyla, Yefremova Nataliia. Methodology of linguistic research: critical discourse analysis***

*The article provides a systematic overview of contemporary approaches to discourse analysis, with a particular focus on Critical Discourse Analysis (CDA) as an interdisciplinary research paradigm aimed*



*at uncovering the relationships between language, power, and ideology. It is demonstrated that discourse analysis has evolved from strictly text-centred models toward a comprehensive examination of discourse as a form of social practice that includes cognitive, historical, cultural, and multimodal dimensions. Special attention is paid to the key concepts of CDA (discourse, critique, power and ideology) as developed in the works of N. Fairclough, R. Wodak, and T. van Dijk, as well as to the problem-oriented nature of critical discourse studies.*

*The article examines the discourse-historical approach as one of the leading approaches of CDA, outlining its multi-level analytical model and its system of discursive strategies, including nomination, predication, argumentation, perspectivization, intensification, and mitigation. The central role of argumentation strategies is substantiated, with particular emphasis on the concept of the topos as a generalized argumentative scheme that enables the legitimation of social and political positions.*

*A separate focus is placed on multimodal critical discourse analysis, which conceptualizes discourse as a combination of different semiotic modes and is particularly relevant for the study of digital media environments. On the basis of integrating the approaches discussed, the article proposes an adapted methodology for the analysis of news discourse in social media, taking into account both the classical analytical tools of critical discourse analysis and the specific features of platform-based communication. The proposed methodology involves a multi-level analysis including the micro-level of semiotic resources (lexical, grammatical, and visual means), the meso-level of discursive practices of news production, dissemination, and interpretation within specific platforms, and the macro-level of broader sociocultural, historical, and ideological contexts. Particular importance is attributed to the interaction between verbal and visual components of news posts and to the role of user comments in the co-construction of discourse.*

**Key words:** *discourse, discourse analysis, critical discourse analysis, multimodality, semiotic resources.*

**Постановка проблеми.** У другій половині ХХ – на початку ХХІ століття дискурс-аналіз утвердився як міждисциплінарна дослідницька парадигма, що об'єднує лінгвістику, соціальну психологію, філософію, культурологію, медіадослідження та когнітивні науки. Поняття дискурсу вийшло далеко за межі суто текстуального аналізу, охоплюючи соціальні практики, ідеологічні структури, механізми влади, когнітивні процеси та мультимодальні засоби продукування смислу. Відповідно, сучасний дискурс-аналіз не є єдиною методикою, а радше сукупністю теоретичних і методологічних підходів, які різняться своїми теоретико-пізнавальними засадами, аналітичними інструментами та дослідницькими цілями.

Різноманіття підходів до аналізу дискурсу відображає складність самого об'єкта дослідження. Підґрунтя для розуміння дискурсу як системи правил продукування значень і знання, що функціонують у конкретних історичних та соціальних умовах, заклали концепції структурної лінгвістики (зокрема праці Ф. де Соссюра) та структурної антропології К. Леві-Строса. У цих підходах дискурс постає не як нейтральний засіб відображення реальності, а як механізм її символічної організації та регуляції. При цьому, як зазначає А. Загнітко, елементом, який дозволив встановити міждисциплінарні відповідності та зв'язки у дослідженнях лінгвістів, антропо-

логів, літературознавців, соціологів, стала семіотика як загальна теорія знакової діяльності [1, с. 16].

Подальший розвиток дискурс-аналізу зумовив появу когнітивно орієнтованих та соціолінгвістичних напрямів, у межах яких увага зміщується до ментальних моделей, інтерпретаційних схем, комунікативних стратегій та соціальної взаємодії. Особливе місце серед сучасних напрямів посідає критичний дискурс-аналіз, у межах якого дискурс трактується як інструмент соціальної влади, ідеологічного впливу та відтворення нерівності. Представники цього підходу акцентують увагу на взаємозв'язку мовних структур із соціальними інститутами, політичними процесами та домінуючими ідеологіями, поєднуючи текстуальний аналіз із ширшим соціальним і історичним контекстом.

Водночас розвиток цифрових медіа, візуальної комунікації та мережеских платформ зумовив необхідність виходу за межі вербально орієнтованих моделей аналізу. У цьому контексті дедалі більшої значущості набуває мультимодальний підхід до дискурс-аналізу, який розглядає дискурс як комплекс взаємодіючих семіотичних ресурсів – мови, зображення, звуку, жесту, просторової організації та типографіки. Інтернет і соціальні мережі все частіше виступають для широкої аудиторії основним джерелом новин та інтерпретацій суспільно значущих подій, що поси-

лює потребу в їхньому критичному мульти-модальному аналізі.

**Метою цієї статті** є системний розгляд ключових напрямів критичного дискурс-аналізу з метою визначення їхніх теоретичних засад, аналітичних можливостей та методології, а також окреслення можливостей їхньої адаптації до актуальних лінгвістичних студій, зокрема аналізу новинного дискурсу в соціальних мережах.

**Результати.** Критичний дискурс-аналіз (КДА) виник у 1980-х роках як один із провідних напрямів дискурс-аналізу і поєднав у собі лінгвістичні інструменти аналізу тексту із соціальною теорією влади, ідеології та нерівності. Його формування було зумовлене необхідністю не лише описувати мовні явища, але й розкривати механізми соціального домінування, здійснення влади та конструювання ідеологічних структур у дискурсі.

Основними представниками, які сформулювали визначальні концепції критичного дискурс-аналізу, є Н. Феркло, Р. Водак та Т. ван Дейк, які, однак, не розглядають КДА як певний метод дослідження дискурсу або ж нову наукову теорію чи школу. Як стверджує видатний нідерландський лінгвіст Т. ван Дейк, КДА є скоріше критичним поглядом на наукову діяльність, аналізом дискурсу «з позицією». Він зосереджується на соціальних проблемах, а особливо на ролі дискурсу в зловживанні владою [13, с. 96]. На думку австрійської лінгвістки Р. Водак, КДА можна розглядати як проблемно-орієнтовану між-дисциплінарну дослідницьку програму, що об'єднує різноманітні підходи, кожен з яких спирається на різні епістемологічні припущення, з різними теоретичними моделями та методами дослідження. Їх об'єднує спільний інтерес до семіотичних вимірів влади, несправедливості та політико-економічних, соціальних або культурних змін у нашому глобалізованому та глобалізуючому світі та суспільствах [14].

Ключовими концептами для критичного дискурс-аналізу виступають дискурс, критика, влада та ідеологія. КДА розглядає дискурс – використання мови в мовленні та письмі – як форму «соціальної практики». Тобто дискурс є соціально конститутивним, а також соціально обумовленим – він формує ситуації, об'єкти знання та соціальні ідентичності і відносини між людьми

та групами людей [7, с. 258]. Дискурс як застосування мови, усіх її лексичних та граматичних засобів, слугує формуванню і передачі знань, організації і структуруванню соціального життя, а також виступає як технологія для здійснення влади. Дослідників КДА цікавить, як дискурс відтворює соціальне домінування, яке в основному розуміється як зловживання владою однієї групи над іншими, та тим, як пригноблені групи можуть дискурсивно протистояти такому зловживанню [15, с. 9]. Метою КДА є творення та передача критичних знань, які дають змогу людям звільнитися від форм домінування через саморефлексію, тобто усвідомлення власної позиції та ціннісних орієнтацій. Критика часто спрямована на виявлення прихованих зв'язків між мовою, владою та ідеологією, розкриття структур влади та викриття ідеологій, які розуміються як цілісний і відносно стабільний набір переконань або цінностей, що структурує соціальне пізнання та спрямовує інтерпретацію реальності. Взаємозв'язок мови та соціальної влади, на думку Р. Водак та М. Мейєра, є двояким та виражається у тому, що мова, з одного боку, відображає та виражає владу, з іншого – може бути використана для виклику влади, її підриву, зміни розподілу влади в короткостроковій та довгостроковій перспективі [15, с. 12].

При цьому влада може реалізуватися не лише через інституційні механізми, а й через способи мовного конструювання значення повсякденних процесів і подій. За допомогою дискурсу соціальні актори репрезентують людей, дії та явища як позитивні або негативні, бажані або небажані, здійснюючи тим самим оцінювання та інтерпретацію соціальної реальності. Таке оцінювання ґрунтується на використанні різноманітних мовних стратегій, зокрема й тих, що є імпліцитними та закріпленими у лексичних та граматичних структурах. Мовні засоби слугують інструментом легітимації певної позиції, надаючи їй вигляду раціональності та переконливості. При цьому дискурсивні практики завжди зумовлені конкретними намірами й інтересами їхніх продуцентів. Саме критичний дискурсивний аналіз дає змогу виявити ці приховані мотиви та ідеологічні настанови, які часто залишаються непомітними при поверхневому прочитанні тексту.

У КДА виходять з того, що всі дискурси є історично зумовленими й можуть бути адекватно інтерпретовані лише з урахуванням контексту їхнього виникнення та функціонування. Тому дослідження дискурсу обов'язково передбачає залучення позамовних чинників, зокрема культурних, соціальних та ідеологічних, відповідно до обраної методології. Таким чином, поняття контексту є ще одним ключовим поняттям для КДА й зумовлює його міждисциплінарний характер.

Через свою міждисциплінарність КДА використовується не лише в лінгвістичних дослідженнях, широкого розповсюдження він набув у дослідженнях із соціології [4; 5], де за основу беруть зазвичай діалектико-реляційний підхід до критичного дискурс-аналізу Н. Феркло, та політологічних студіях [2; 3].

Особливо велику увагу поєднанню лінгвістичного аналізу з історичним, соціальним і політичним контекстом приділяють представники дискурсивно-історичного підходу, розробленого у межах віденської школи критичного дискурсивного аналізу (Р. Водак та ін.). Ключовим вихідним припущенням представників дискурсивно-історичного підходу є теза про те, що дискурси мають історичний характер і можуть бути адекватно інтерпретовані лише з урахуванням контексту їхнього виникнення та трансформації. Відповідно, аналіз у межах цього підходу виходить за межі суто мовних даних і включає позамовні чинники – політичні події, соціальні процеси, культурні традиції та ідеологічні настанови. Такий підхід дозволяє простежити, яким чином певні смисли, образи та аргументи відтворюються, модифікуються або легітимуються впродовж тривалого часу.

Важливою рисою дискурсивно-історичного підходу, як й інших критичних досліджень дискурсу, є його проблемно-орієнтований характер: об'єктом дослідження стають не абстрактні мовні явища, а конкретні соціальні проблеми, зокрема расизм, міграція, національна ідентичність, політика пам'яті [8]. При цьому критичний аналіз спрямований, як зазначають М. Рейзігль і Р. Водак, на виявлення несумісностей, суперечностей, парадоксів і дилем у внутрішніх структурах тексту чи дискурсу: соціодіагностична критика передбачає виявлення прихованого маніпулятивного характеру дискурсивних прак-

тик; перспективна, орієнтована на майбутнє критика прагне покращити комунікацію (наприклад, шляхом розроблення рекомендацій проти сексистського використання мови або зменшення мовних бар'єрів у лікарнях, школах тощо) [12, с. 25].

Аналітична модель дискурсивно-історичного підходу передбачає багаторівневий аналіз, у межах якого досліджуються змістові теми дискурсу, дискурсивні стратегії та конкретні мовні засоби їх реалізації. Особлива увага приділяється дискурсивним стратегіям, які розуміються як більш або менш усвідомлені способи мовної діяльності, спрямовані на досягнення певних соціальних, політичних, ідеологічних або комунікативних цілей. Основними дискурсивними стратегіями, що виокремлені дослідниками [12, с. 33], є:

1) Стратегія номінації, спрямована на дискурсивне конструювання соціальних акторів, об'єктів, подій, процесів і дій. Через номінацію, спосіб представлення учасників дискурсу та елементів соціальної реальності закладаються базові рамки інтерпретації, які впливають на подальше сприйняття дискурсу адресатом. Мовними засобами реалізації цієї стратегії є засоби соціальної категоризації, дейктичні одиниці, антропоніми, а також тропи – метафора, метонімія, синекдоха.

2) Стратегія предикації, яка полягає в приписуванні соціальним акторам, подіям чи явищам певних характеристик, якостей або оцінок, як позитивних, так і негативних. Вона реалізується через прикметники, означальні конструкції, прикладки, предикати, предикативні іменники, порівняння, метафори та інші риторичні фігури. Предикація тісно пов'язана зі стереотипізацією та оцінюванням і відіграє ключову роль у формуванні образів «інших», легітимації або делегітимації соціальних груп і дій.

3) Стратегія аргументації, спрямована на обґрунтування або заперечення тверджень істинності та нормативної правильності, яка аналізується передусім через використання топосів – типових схем аргументації, що пов'язують аргументи з висновками, а також через виявлення логічних помилок.

4) Стратегія перспективізації полягає в позиціюванні мовця або автора щодо змісту висловлювання, а також у вираженні ступеня залученості чи дистанціювання. Вона реалізується за допомогою дейктичних засобів,

прямої та непрямої мови, цитування, дискурсивних маркерів, метафор. Аналіз перспективізації дає змогу встановити, чію точку зору репрезентує дискурс і як розподіляється відповідальність за висловлювані позиції.

5) Стратегія інтенсифікації та мітигації, спрямована на модифікацію іллокутивної сили висловлювання, тобто на її посилення або пом'якшення. Вона реалізується через модальні частки, зменшувальні або підсилювальні форми, риторичні запитання, гіперболи, літоти, непрямі мовленнєві акти. За допомогою інтенсифікації та мітигації регулюється ступінь категоричності, впевненості або обов'язковості висловлювань у дискурсі.

Особливу увагу приділяють зазвичай стратегії аргументації, адже саме вона дозволяє дослідити, яким чином у дискурсі раціоналізуються політичні рішення, соціальні нерівності або владні практики. Інші стратегії, як-то стратегія номінації, предикації, інтенсифікації та мітигації, виступають допоміжними для підсилення та реалізації аргументаційної стратегії, оскільки саме через них конструюються актори дискурсу, надаються їм певні оцінні характеристики, визначається перспектива подання подій і регулюється ступінь категоричності висловлювань. У сукупності ці стратегії створюють дискурсивні умови для ефективного обґрунтування певної інтерпретації соціальної реальності та закріплення домінантних смислів у публічному просторі.

Якісний аналіз цих стратегій здійснюється в їх безпосередньому зв'язку з контекстом їх реалізації. Першим кроком дослідження є активація попередніх знань та звернення до відповідного теоретичного знання (соціальних, політичних, економічних, лінгвістичних теорій), залежно від тематики дискурсу та дослідницької мети. Інтерпретація мовних даних здійснюється у взаємозалежності з контекстним аналізом, зокрема аналізом інтертекстуальних та інтердискурсивних зв'язків. Дискурсивно-історичний підхід до здійснення критичного дискурс-аналізу ґрунтується на комплексному врахуванні різних типів контексту, що зумовлюють продукування та інтерпретацію дискурсу. Зокрема, аналіз охоплює соціальний контекст, який відображає структуру суспільних відносин і позиції соціальних акторів; політичний контекст, пов'язаний із владними інститу-

ціями, ідеологіями та процесами ухвалення рішень; економічний контекст, що визначає матеріальні умови й інтереси, репрезентовані в дискурсі; психологічний контекст, який стосується когнітивних настанов, емоцій і мотивацій учасників комунікації; а також історичний контекст, що дозволяє простежити еволюцію дискурсивних практик у часі. Сукупний аналіз цих контекстів уможливує глибше розуміння механізмів формування смислів, обґрунтування позицій та відтворення соціальної реальності в дискурсі.

Можна стверджувати, що дискурсивно-історичний підхід має багато сильних сторін, ключовими з яких, на думку М. Рейзіглія і Р. Водак, є його міждисциплінарна орієнтація; застосування принципу триангуляції, який передбачає калейдоскопічний підхід до об'єкта дослідження і дає змогу охопити багато різних аспектів об'єкта вивчення; історичний аналіз, який дозволяє пояснити дискурсивні зміни; практичне застосування результатів для досягнення демократичних цілей [12, с. 57].

Із виникненням нових жанрів унаслідок цифрових змін у способах комунікації особливої актуальності в межах критичного дискурс-аналізу набув мультимодальний підхід, який вирізняється насамперед розширенням об'єкта аналізу. Якщо класичні напрями КДА (зокрема, діалектично-реляційний підхід Н. Феркло або дискурсивно-історичний підхід Р. Водак) зосереджуються переважно на вербальних текстах і мовних практиках, то мультимодальний КДА виходить із припущення, що соціальні смисли, ідеології та владні відносини конструюються через поєднання кількох семіотичних модусів – мови, зображення, звуків, жестів, просторової організації та дизайну. Модус (mode) є ключовим поняттям мультимодального КДА, під яким розуміють соціально й культурно зумовлений ресурс створення значення, а мультимодальність розуміється як поєднання кількох семіотичних систем у межах одного комунікативного акту [9, с. 182].

Визначальну роль у формуванні мультимодального підходу відіграли праці І. Кресса та Т. ван Левена. У межах соціосеміотичної теорії вони розробили «граматику візуального дизайну» [10], в якій візуальні образи аналізуються за аналогією до мовної граматики з урахуванням таких параметрів, як компози-

ція (інформаційна цінність елементів залежно від їх розташування в різних зонах зображення: ліворуч і праворуч, зверху і знизу, в центрі та на полях), фреймінг (визначає, чи елементи або групи елементів роз'єднані, чи з'єднані) та виразність (визначає важливість представлених елементів через розмір, різкість, колір, виокремлення на передньому плані та/або культурні фактори, такі як владні символи або знаменитості). У контексті КДА цей підхід дозволяє виявляти ідеологічні смисли та владні асиметрії, закладені у візуальних і комбінованих текстах, що особливо актуально для аналізу медіадискурсу, дискурсу в соціальних мережах.

Особливу увагу в мультимодальному КДА приділяють аналізу взаємодії вербального та візуального модусів. Їх поєднання здатне формувати специфічні версії соціальної реальності, які представляють певні інтереси, водночас зменшують можливість альтернативної інтерпретації. У цьому контексті Д. Янчарі, М. Геллерер і Р. Мейер виокремлюють два напрями дослідження: «археологічний» підхід, спрямований на виявлення прихованих структур значення, аналізу присутності чи прихованості певних особистостей / груп у мультимодальному дискурсі, та діалогічний підхід, який зосереджений на дослідженні «голосу» маргінальних груп та звертає увагу на наративи, які не представлені в (домінантному) вербальному режимі, але можуть бути представлені в мультимодальний спосіб [9, с. 186–188].

Л. Д'Ангело та Ф. Маріно описують три підходи в мультимодальному аналізі жанрів: 1) системно-функціональний мультимодальний дискурс-аналіз інтегрує класичну системно-функціональну лінгвістику з аналізом інших модусів; 2) мультимодальний соціосеміотичний аналіз прагне зрозуміти соціальний вимір мультимодальних ресурсів, як вони продукуються, поширюються та інтерпретуються в суспільстві; 3) мультимодальний корпусний аналіз застосовує інструменти корпусної лінгвістики для емпіричного дослідження великих масивів даних із різними модусами одночасно [6].

Отже, критичний дискурс-аналіз постає як міждисциплінарна дослідницька парадигма, що інтегрує різні теоретичні засади та пропонує множинність підходів до вивчення дискурсу, визнаючи його мультимодальну при-

роду. У порівнянні з дискурсивно-історичним підходом, який наголошує на історичній контекстуалізації та реконструкції міжтекстових і міждискурсивних зв'язків, мультимодальний КДА приділяє менше уваги довготривалій історичній динаміці дискурсів і більше синхронному аналізу конкретних медіапродуктів. Водночас обидва підходи можуть продуктивно поєднуватися: історичний аналіз дозволяє простежити трансформацію візуальних і вербальних репрезентацій у часі, тоді як мультимодальний аналіз – детально описати механізми семіотичної реалізації цих змін.

Для розроблення методики аналізу новинного дискурсу в соціальних мережах у статті використано напрацювання дискурсивно-історичного та мультимодального підходів у межах критичного дискурс-аналізу, а також залучено трирівневу модель аналізу, описану Д. Мачіним і А. Майр [11, с. 44–45]. Так, після формулювання дослідницької проблеми, мети та завдань дослідження, а також формування корпусу даних, якими можуть виступати пости певної тематики (як-от міграція, війна, вибори) у соціальних мережах (Facebook, X/Twitter, Instagram, Telegram, TikTok), опубліковані офіційними сторінками медіа, акаунтами журналістів чи інституційними або політичними акторами, здійснюється аналіз даних на мікрорівні. Мікрорівень стосується фактичних матеріальних засобів комунікації (текстів, зображень, діаграм, фотографій) та їхніх семіотичних можливостей, які визначають, які значення можуть бути виражені. На вербальному рівні аналізується вибір лексичних засобів (оцінна лексика, евфемізми, метафори); надлишкова вербалізація певних подій чи осіб або ж, навпаки, відсутність у дискурсі певних соціальних акторів; використання прикметників; граматичні структури (актив / пасив, номіналізації); модальність і ступінь категоричності тверджень. Важливим компонентом мікрорівневого аналізу є також дослідження коментарів користувачів, які функціонують як простір вторинної інтерпретації новинного повідомлення, дозволяють виявити реакції аудиторії, оцінки зображених подій та альтернативні дискурсивні позиції. Разом з основним текстом новинного посту вони формують дискурс на певну тематику.

На мультимодальному рівні слід приділити увагу зображенням і відео: як представ-

лені зображені актори (поза, міміка, одяг); аналізу репрезентації простору і середовища; використанню кольорів, композиції, фокусу; використанню емодзі та хештегів. Важливою для аналізу є взаємодія вербального та візуального модусів: конгруентність або напруга між текстом і зображенням; наявність імпліцитних смислів, що виникають лише на мультимодальному рівні.

Мезорівень зосереджується на дискурсивних практиках, у межах яких функціонують тексти. Значення розглядаються як залежні від типових способів використання семіотичних ресурсів у конкретних соціальних контекстах. У процесі аналізу дискурсивної практики в соціальних мережах увага зосереджується на умовах продукування, поширення та сприйняття дискурсу на конкретній соціальній платформі, а також на інституційних і технологічних чинниках, що визначають його форму та соціальний вплив. Важливим аспектом можуть виступати певні обмеження платформи, які формують специфіку дискурсу соціальних мереж, як-от ліміт символів, візуальний пріоритет. Окрему увагу варто приділити інтертекстуальності та інтердискурсивності. Пості в соціальних мережах, особливо новинні, рідко існують ізольовано: вони активно взаємодіють із попередніми публікаціями, репостами, цитатами, гіперпосиланнями на зовнішні джерела, а також із коментарями користувачів. Через ці інтертекстуальні зв'язки дискурс набуває динамічного характеру.

На цьому рівні здійснюється також більш детальний аналіз мовних, граматичних та візуальних характеристик виокремлених даних. Аналіз можна здійснювати відповідно до класичної моделі аналізу дискурсивних стратегій дискурсивно-історичного підходу Р. Водак, описаних вище. Так, під час аналізу стратегій номінації та предикації важливо звернути увагу на деякі важливі мовні та візуальні ресурси для оцінювання соціальних акторів, для позначення певних ідей та цінностей, які явно не виражені. Д. Мачін і А. Майр значну увагу зосереджують на аналізі дієслів мовлення (*quoting verbs*), оскільки вони дозволяють автору тексту оцінювати репрезентувати позицію представлених учасників соціальної взаємодії [11, с. 80–92]. Іншими стратегіями представлення соціальних акторів є персоналізація (репрезентація соціаль-

них акторів як конкретних людей або груп людей, наділених іменами, ролями, відповідальністю) та імперсоналізація, або знеособлення (соціальні актори не представлені як конкретні особи, а замінюються абстрактними, інституційними або безособовими формами, як-то пасивні конструкції, номіналізації, інституційні абстракції, метонімія.

Залежно від поставленої мети важливим завданням на цьому рівні може бути здійснення аналізу дискурсивних стратегій аргументації, встановлення типів аргументів і топосів, які застосовуються зазвичай за дискурсивно-історичного підходу для обґрунтування позиції автора або інституції. Під топосом розуміють узагальнену аргументаційну схему або правило виведення, яке слугує зв'язком між аргументами і висновками / твердженнями, та яке можна експліцитно представити формулою: якщо X, то Y. Топоси вважаються соціально нормативними та повторюваними [12, с. 35]. Такі поширені аргументаційні схеми, як топос загрози, відповідальності, авторитету, кількості, користі, невідкладності або необхідності, дозволяють обґрунтовувати певну позицію як логічно, соціально або морально виправдану.

Макрорівень аналізу пов'язаний з культурно та історично сформованими матеріальними й семіотичними ресурсами, які вбудовані в ширші соціальні практики та ідеології. Це передбачає інтерпретацію мультимодальних даних у межах кількох типів контексту: 1) історичного контексту (урахування попередніх подій, що формують фон новинних постів); 2) політичного контексту (простежується, яким чином дискурс узгоджується з домінуючими ідеологічними рамками, зокрема неоліберальними, націоналістичними чи безпековими, і як ці ідеології впливають на відбір фактів та інтерпретацію подій); 3) соціального та економічного контексту (передбачає аналіз репрезентації соціальних груп, асиметрій влади, нерівностей і соціальних конфліктів); 4) психологічного та культурного контекстів (дозволяє проаналізувати емоційні апеляції, культурно зумовлені стереотипи та символи, за допомогою яких дискурс формує сприйняття подій). На фінальному етапі здійснюється синтез результатів усіх рівнів аналізу, дається критична оцінка ролі соціальних мереж у відтворенні влади,

формуванні повсякденних способів мислення та соціальної взаємодії.

**Висновки.** Запропонована адаптована методика критичного дискурс-аналізу новинного дискурсу в соціальних мережах дозволяє поєднати класичні принципи критичного дискурс-аналізу з аналізом цифрового новинного середовища, враховуючи мультимодальність та інтерактивність, що робить її релевантною для сучасних медіалінгвістичних і соціокомунікативних досліджень. Критичний дискурс-аналіз новинного дис-

курсу на мережевих платформах є важливим для критичного осмислення ролі соціальних мереж у формуванні суспільних уявлень, норм і цінностей, а також у відтворенні або трансформації домінуючих дискурсів у сучасному публічному просторі. Перспективним напрямом подальших студій є емпірична апробація запропонованої методики на матеріалі конкретних тематичних корпусів (зокрема, дискурсів війни, міграції) із залученням порівняльного аналізу різних соціальних платформ.

### Література:

1. Загнітко А.П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
2. Коваль О.М., Коваленко І.А. Дискурс-аналіз як метод дослідження проблем державної безпеки. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 406–413. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.55>.
3. Кривенко С. Дискурс-аналіз політичних процесів: різноманітність підходів. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 4. С. 170–176.
4. Рябчук А., Хурцидзе Т. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НАУКМА. Соціологія*. 2023. № 6. С. 3–15. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15>.
5. Черниш Н., Лукеря Т. Ідеологія у фокусі критичного-дискурс-аналізу Н. Феркло. *Український соціологічний журнал*. 2020. Вип. 24. С. 23–35. DOI: <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2020-24-03>.
6. D'Angelo L., Marino F. Multimodal analysis. *Conducting genre-based research in applied linguistics: A methodological guide*. Eds. M. Kessler, C. Polio, London : Routledge, 2024. URL: [https://www.researchgate.net/publication/377530197\\_Multimodal\\_analysis](https://www.researchgate.net/publication/377530197_Multimodal_analysis)
7. Fairclough N., Wodak R. Critical discourse analysis. *Discourse as Social Interaction* / Ed. T. van Dijk. London : Sage. 1997. Pp. 258–284.
8. Heer H., Manoschek W. Pollak A. and Wodak R. The Discursive Construction of History: Remembering the German Wehrmacht's War of Extermination. London: Palgrave, 2008. 331 pp.
9. Jancsary D., Höllerer M. A., Meyer R. E. Critical analysis of visual and multimodal texts. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 3rd Edition. / Eds. R. Wodak, M. Meyer. London : Sage, 2016. Pp. 180–204.
10. Kress G., van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. London : Routledge, 2006. 291 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203619728>.
11. Machin D., Mayr A. How to Do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction. Second Edition. Thousand Oaks : SAGE, 2023. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781036212933>.
12. Reisigl M., Wodak R. The discourse-historical approach. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 3rd Edition. / Eds. R. Wodak, M. Meyer. London : Sage, 2016. Pp. 23–61.
13. Van Dijk T. A. Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity. *Methods of Critical Discourse Analysis* / Eds. R. Wodak, & M. Meyer. London : Sage, 2001. Pp. 95–120. DOI : <https://doi.org/10.4135/9780857028020.n5>
14. Wodak R. Critical Discourse Analysis – Challenges and Perspectives. *Critical Discourse Analysis* / Ed. R. Wodak. Los Angeles, CA, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage, 2013. Pp. XIX-XXXIII. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781446286289>.
15. Wodak R., Meyer M. Critical discourse analysis : History, agenda, theory and methodology. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 3rd Edition. / Eds. R. Wodak, M. Meyer. London : Sage, 2016. P. 1–23.

### References:

1. Zahnitko, A. P. (2008). *Osnovy dyskursolohii: naukovo-navchalne vydannya* [Fundamentals of Discourse Studies: Scientific and Educational Publication]. Donetsk: DonNU. [in Ukrainian].
2. Koval, O. M. & Kovalenko, I. A. (2024). *Dyskurs-analiz yak metod doslidzhennia problem derzhavnoi bezpeky* [Discourse Analysis as a Method of Studying National Security Issues]. *Pravo ta derzhavne upravlinnâ*, 4, 406–413. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.55>. [in Ukrainian].
3. Kryvenko, S. (2014). *Dyskurs-analiz politychnykh protsesiv: riznomanitnist pidkhodiv* [Discourse analysis of political processes: diversity of approaches]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies*, 4, 170–176. [in Ukrainian].

4. Ryabchuk, A., & Khurtsydze, T. (2023). Zastosuvannia dyskurs-analizu v suchasnykh sotsialnykh doslidzhenniakh [Using discourse analysis in contemporary social research]. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 6, 3–15. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15> [in Ukrainian].
5. Chernysh, N., & Lukeria, T. (2020). Ideolohiia u fokusi krytychnoho-dyskurs-analizu N. Fairclough [Ideology in the Focus of Critical Discourse Analysis N. Fairclough]. *Ukrainian Sociological Journal*, 24, 23–35. <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2020-24-03> [in Ukrainian].
6. D'Angelo, L., & Marino, F. (2024). Multimodal analysis. In Kessler, M., & Polio, C. (Eds.). *Conducting genre-based research in applied linguistics: A methodological guide*. London: Routledge. URL : [https://www.researchgate.net/publication/377530197\\_Multimodal\\_analysis](https://www.researchgate.net/publication/377530197_Multimodal_analysis)
7. Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. van Dijk (Ed.), *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London : Sage, Vol. 2, 258–284.
8. Heer, H., Manoschek, W. Pollak, A. & Wodak, R. (2008). The Discursive Construction of History: Remembering the German Wehrmacht's War of Extermination. London: Palgrave.
9. Jancsary, D., Höllerer, M. A. & Meyer, R. E. (2016). Critical analysis of visual and multimodal texts. In R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (3rd edition). London: Sage, pp. 180–204.
10. Kress, G. & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203619728>
11. Machin, D., & Mayr, A. (2023). *How to Do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction*. Second Edition. Thousand Oaks: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781036212933>
12. Reisigl, M., & Wodak, R. (2016). In R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (3rd edition). London: Sage, pp. 23-61.
13. Van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity. In R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, pp. 95–120. <https://doi.org/10.4135/9780857028020.n5>
14. Wodak, R. (2013). Critical Discourse Analysis – Challenges and Perspectives. In R. Wodak (Ed.), *Critical Discourse Analysis*. Los Angeles, CA, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage, 2013. pp. XIX-XXXIII <https://doi.org/10.4135/9781446286289>
15. Wodak, R. & Meyer M. (2016). Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. In R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (3rd edition). London: Sage, pp. 1–23.

Дата першого надходження статті до видання: 12.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.04.2026